

Haldun Taner'in *Keşanlı Ali Destanı* Eserindeki Göç Sorununun ve Gecekondulaşmanın İncelenmesi

Mehmet Kutay Bozkurt

Özet

Türk edebiyatına Tanzimat döneminden itibaren giren tiyatro, Haldun Taner ve Muhsin Ertuğrul gibi birçok yazar sayesinde gelişmiştir. Taner'in eserlerinde geleneksel ve modern tiyatronun unsurları görülmektedir. Tüm eserleri başarılı olmasına rağmen en popüler eseri epik tiyatrosu örneği olan *Keşanlı Ali Destanı*'dir. Taner, bu eserinde topluma eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Bu oyunda köylerden kentlere göç eden insanların yaşamından ve gecekonducular ile devlet arasındaki çatışma bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Haldun Taner, Keşanlı Ali Destanı, Göç Sorunu, Gecekondulaşma, İnceleme

Investigation of Migration Problem and Slums in Haldun Taner's *The Epic of Ali of Keşan*

Abstract

Play and theater, which has entered Turkish literature since the Tanzimat period, has developed thanks to many writers such as Haldun Taner and Muhsin Ertuğrul. Elements of traditional and modern theater can be seen in Taner's works. Although all his works were successful, his most popular work is the *The Epic of Ali of Keşan*. In this work, Taner approaches society with a critical perspective. In this play, the life of the people who migrated from the villages to the cities and the conflict between the slums and the state are mentioned.

Keywords: Haldun Taner, The Epic of Ali of Keşan, Migration Problem, Slums, Analysis

Giriş

Modern Türk tiyatrosunun kurulmasında ve gelişmesinde önemli bir yeri olan Haldun Taner tiyatro alanında önemli aşamaları canlandırmıştır. Taner, *Günün Adamı*, *Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım* ve *Keşanlı Ali Destanı* gibi eserleri sayesinde Çağdaş Türk tiyatrosunda önemli bir yer elde etmiştir. Taner'in tiyatro oyunları incelendiğinde Berthold Brecht tarafından ilk kullanılan epik tiyatronun izleri görülebilmektedir. Epik tiyatro türündeki asıl amaç, burjuva sınıfının hayatını anlatmak değil, sıradan halkın ve alt kesimin hayatındaki gündelik sorunları tiyatro oyunu ile ifade etmektir. Ayrıca bu tiyatrodaki seyirci gözlemci kılınmaktadır ve seyirci etkin bir duruma konulmaktadır. Yargı verilmeye götürülmekte ve oyun tartışmalarla sürdürülmektedir. İnsan bir araştırma konusu haline getirilerek oluşumu içinde yer alır (Gariper, 4). *Keşanlı Ali Destanı*'nda da bunun örnekleri görülebilmektedir: İkinci perdenin başında "Zilha: (Paravanı aralayıp başını uzatarak) Siz perde arasında sigara içerken burda neler oldu neler.. İki buçuk aydır müteahhit İhya Başaranların evinde çalışıyorum. Burası Kaf dağının ardındaki fildişinden saray gibi bir yer. (Geriye bakar) Dekor tamamlansın, siz de göreceksiniz birazdan." Başka bir örnek ise Ali ile Zilha aralarında konuşurken de seyirci faktörünü olayın içinde tutmalarınıdır: "Önemiyetinden kelli bunu dünyada benden, senden, bir de seyircilerden başka kimse bilmeyecek, anlaşıldı mı?"

Keşanlı Ali Destanı, geleneksel Türk tiyatrosunu ve epik tiyatroyu sentezleyerek komedi unsuru yüksek olan gecekondu hayatının, kent insanının hayatının, devlet sisteminin, sosyal yapının, politik hayatın, hukuk düzeninin üzerinde duran bir eser olarak izleyicinin ve okurun karşısına çıkmaktadır. Ayşegül Yüksel, bu eserin muhtevasını

1. Gecekondu ortamında oluşmuş bir efsanenin balonunun delinmesi,
2. Büyük şehirlerin kenarlarında oluşan gecekondu mahallerinde yaşayan insanların problemlerine eğilmek,
3. Baş edilmez zorbalığa karşı kurnazlığın gündeme getirilmesi,
4. Devlet güvencesine duyulan ihtiyacın gösterilmesi (Yüksel, 78)

şeklinde iç içe geçmiş dört katmanda düzenlendiğini belirtir. Bu yazıda bahsedilen dört katmandan gecekondulaşma üzerine durulacaktır.

Göç Sorunu

Göç unsurunu ve göç etmeyi kafasında bulunduran kişi, bulunduğu ve yaşadığı yerdeki belirli sebeplerden dolayı karşılayamadığı ihtiyaçlarını göç ederek başka yerlerde giderebilme umudunu taşımaktadır. Kişi göç ederken sadece kendisini düşünmemektedir, aynı zamanda ailesine de daha iyi bir hayat standardı sağlama arzusunu bulundurmaktadır (Kırgız Karak, 1-2). Türkiye'de 1950'lerde başlayan ve hızlı bir şekilde büyüyen gecekondulaşma problemi, aynı yıllarda köylere tarım makinaları ve tarım aletlerin girmesi ile beraber toprak sahibi olmayan ve başka kişilerin topraklarında çalışanlar işsiz bırakılmışlardır. İşsiz bırakılan bu insanlar endüstrileşen ve yeni iş alanlarının, fabrikaların açıldığı kentlere göç etmekten başka seçenekleri kalmamıştır. Endüstrileşmenin de yeni başladığı bu kentlere akın eden gerekli hazırlığın ve alt yapının içinden gelmeyen köylüler, gecekondulaşmayı ortaya çıkarır. O dönemlerde olan bu göç akınına hazır olmayan ve gerekli planlamayı yapmamış devlet, nedeniyle daha önceden toprak sahipleri tarafından çalıştırılan köylüler, göç ettikten sonra da gecekondu ağalarının ellerine düşmüştür. Başlarını sokabilecek ve düzgün bir yaşam ortamı

oluşturabilecek gecekonduları, yasal olabilse de çoğunlukla yasal olmayan yöntemler ile elde etmeye çalışmışlardır.

Hiç denecek kadar az para ve yatırım ile göç etmeye çalışan bu insanlar gittikleri büyük kent ve şehirlerde hayatlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Yaşayacak ortam ararken bir de gecekondular ile uğraşmışlardır. Köylerden kentlerdeki gecekondulara göç eden insanların kimlikleri de değişime uğramıştır. Kentlerdeki çarpıklaşmış gecekondular mahallelerindeki köylü kimliklerini koruyamamışlardır, geldikleri kentteki fabrikalarda da işçi olarak şehirleşememişlerdir. Bu kişiler çarpık ekonomik, kültürel ve sosyal yapı içine sürüklenmişlerdir. Onlar artık gecekonduculardır, kentli değil, köylü de değildirler. Planlamadan uzak, çarpık ve yanlış sosyal yapılanmanın müşahhas örneği durumundadırlar. Onlar, köy-kent zıtlığını ve çelişmesini sosyolojik bir olgu olarak yaşamak zorundadırlar. (Gariper, 11). Bu kişiler, kent hayatının hızına yetişememiş, köy toplumundaki alışkanlıklarından kurtulamamış bir şekilde bu zıtlık arasında kalmışlardır. Ekonomik sıkıntılar ve kültürel çatışmalar içinde *mekan olarak köyden uzak, şehre yakın; kültürel olarak kentten uzak köye yakın* (Gariper, 11) şeklinde yeni bir yaşam sürdürmeye başlamışlardır. İki farklı taraftan da olmadıklarından dolayı iki tarafın da arasında olan gecekonducu olarak isimlendirilmişlerdir: Bir tarafa tam olarak girememişlerdir.

Keşanlı Ali Destanı'nda Göç Sonucunda Gecekondulaşma

Yukarıda bahsedilen sorunlar sonucundaki bir oyun olarak *Keşanlı Ali Destanı* yazılmıştır. Eser boyunca tam bir mesleği bulunmayan karakterler görülmektedir: Hafize süt satmaktadır, Hidayet dergi satmaktadır, Niyazi hamallık yapmaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi bu kişiler kent-köy çatışması arasında kalmışlardır. Eserin Takdim bölümünde Nuri kendisinden bahsederken şu sözleri söylemektedir:

*On parmağımda on marifet
Bir eser, gazta satarım
Bir eser, kundura boyarım
İşsiz kalınca
Her bir işi yaparım
Musluk tamir ederim
Lağım temizlerim
Otomobil yıkarım
(...)*

Köy hayatında yaşayabilmek ve geçinebilmek için farklı farklı işler yapabilmek gerekmektedir. Nuri için de aynı şekildedir bu durum, köyden göç etmiştir ve para kazanabilmek için bildiği tüm işleri yapmaktadır. Eserde Nuri gibi birçok gecekonduludan da bahsedilmektedir.

Farklı şehirlerden kentlere göç edenler yaşayacak yer arayışına girmişlerdir. Göç edenler, vardıkları kentlerdeki konut, apartman, ev yetersizliği ve maddi durumlarının olmaması sebepleriyle oldukları yerde bir ev yani gecekondular yapmışlardır veya gecekondululaşmayı ticarete dönüştüren gecekondular ağalarının ellerine düşüp gecekondular satın almışlardır veya kiralamışlardır. Gecekondular ağalarının ellerine düşenler yüksek kira, kötü yaşam standartları gibi nedenlerle ezilirler. *Keşanlı Ali Destanı'nda* Keşanlı Ali'nin ortaya çıkmasındaki sebep de budur. İnsanlardaki ezilme duygusunu yok etmek veya azaltmaktır. Keşanlı Ali, insanların gözünde bir kahraman bir kurtarıcıdır. Keşanlı Ali, insanların aklındaki devlet kavramını göstermektedir.

Fakat Keşanlı Ali bir kahraman bir kurtarıcı olmaktan uzaktır, yani insanların aklındaki devlet kavramı ideal olan değildir ve bu da onlara göre gerçekte var olan devleti göstermektedir. Nuri'nin aşağıdaki sözleri gecekonduluların gözündeki Ali'yi göstermektedir.

Ali Abi iki ay içinde muma döndürdü Sinekli'yi. Bir kere konduları yıktırma takririni geri aldırdı (...) Buranın ilçe olması için bir de teklif yapacak diyorlar (...) Mano, haraç, sus parası almasına alıyor. Ama insafla. Vergi almadan bütçe açığı nasıl kapanır? Partilerden para sızdırıyormuş diye homurdananlar oluyor. (...) Bugüne bugün hükümet bilem dış yardımsız yapamıyor. Biz nasıl yaparız? Hasılı erkânı harp gibi adam.

Bahsedildiği üzere Nuri'nin bu sözlerinden de Ali ile devlet, hükümet, karşılaştırılmakta ve benzetilmektedir.

Sonuç

Haldun Taner, tiyatrolarında halkı ve halkın sıkıntılarını anlatarak Türk tiyatrosunun çağdaşlama yolundaki başarılı örneklerini vermiştir. Taner'in Türk tiyatrosuna kattığı yenilik ve değişiklikler, Türk tiyatrosunda ilk kez epik tiyatoro yazarak, ile hem yurt içi hem de yurt dışında tarihe geçmiştir. Büyük bir kentin yakınlarındaki bir gecekondulu semtinde geçen oyun, düzensizliği, kanunsuzluğu ve ezilmişliği anlatmaktadır. Taner, bu eser ile beraber köy kökenli gecekondulu insanların kentleşme sürecinde yaşadığı problemleri, devlet ile gecekondulu arasındaki sıkıntıyı, yarattığı karakterler ile başarılı bir şekilde anlatmıştır.

Kaynakça

Taner, Haldun. *Keşanlı Ali Destanı*. Yapı Kredi Yayınları, 2022.

Yüksel, Ayşegül, *Haldun Taner Tiyatrosu*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986.

Gariper, C. *Haldun Taner'in Keşanlı Ali Destanı Üzerinde Bir İnceleme*. İlmî Araştırmalar 0 (2014): 89-120. <https://dergipark.org.tr/en/pub/fsmiadeti/issue/6497/86081>.

Kırgız Karak, Ş. *Edebiyatta Yankılanan Bir Seda: Göç*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2014, 0 (51), 229-243. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunitaed/issue/2890/40093>.